

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІОЛОГІЇ

DOI 10.26565/2227-6521-2026-56-01

УДК 316.75:070:355.01(477)

ТРАВМОВАНА ВІЙНОЮ МЕДІАПАМ'ЯТЬ ЯК ВІДКРИТИЙ АРХІВ

Стародубцева Лідія Володимирівна – докторка філософських наук, професорка, професорка ЗВО кафедри медіакомунікацій навчально-наукового інституту соціології та медіакомунікацій Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, Харків, Україна, 61022, e-mail: l.starodubtseva@karazin.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8259-4775>

Петренко Дмитрій Володимирович – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри теорії культури і філософії науки навчально-наукового інституту філософії, культурології та політології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, майдан Свободи, 4, Харків, Україна, 61022, Україна, e-mail: d.v.petrenko@karazin.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6771-2916>

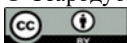
У статті здійснюється концептуалізація феномену травмованої війною медіапам'яті як відкритого архіву свідчень у реаліях повномасштабної російської агресії проти України на основі визначення специфіки взаємних кореляцій між концептами «медіа», «пам'ять» та «війна» як предмету соціокультурних рефлексій. Обґрунтовується теоретико-методологічний інструментарій аналізу соціокультурного феномену травмованої медіапам'яті в реаліях російсько-української війни. Прослідковується генеза та розвиток основних ідей концепції медіапам'яті. Пропонується авторська концептуальна модель наукового дослідження феномену травмованої війною медіапам'яті в межах соціокультурного підходу як інтердисциплінарної сфери знань, що актуалізується на перетині медіастудій (Media Studies), досліджень пам'яті (Memory Studies), соціології війни та збройних конфліктів (War Studies) у контексті сучасного цифрового суспільства. Доводиться, що медіапам'ять в умовах війни, в тому числі російсько-української, є не лише простором конфлікту між конкуруючими історичними наративами, але й полем битви між фундаментальними етичними полюсами усвідомлення воєнних подій у соціальній свідомості (між архівацією і амнезією, пам'яттю та забуттям, індивідуальною та колективною пам'яттю тощо). Акцентується увага на аналізі особливостей функціонування медіапам'яті війни як незавершеного «пораненого свідчення», що одночасно фіксує насильство та несе в собі травму, формує архів болю та доказу, але в той же час виконує функції суспільної консолідації та мобілізації. Описується специфіка феномену травмованої медіапам'яті як відкритого мережевого медіаархіву цифрових свідчень повномасштабної російської агресії проти України. Визначаються головні відмінності між поняттям «травмована медіапам'ять» та такими синонімічними категоріями, як «протезована пам'ять», «крах пам'яті» та «медіатравмування». Окреслюються перспективні напрями подальших наукових, зокрема соціологічних, досліджень медіапам'яті про війну в концептуальному ландшафті соціокультурного підходу. Визначаються місце та роль феномену травмованої медіапам'яті у післявоєнному відновленні історичної справедливості.

Ключові слова: амнезія, архів, етика, забуття, культурна травма, медіа, минуле, наратив, російсько-українська війна, простори, цифровий простір, свідчення, режими, травмована медіапам'ять, цифрова пам'ять, виробництво соціального.

How to Cite: Starodubtseva L., & Petrenko D. (2026). War-Traumatized Media Memory As An Open Archive. *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series «Sociological studies of contemporary society: methodology, theory, methods»*. 56, pp. 9-19. doi: <https://doi.org/10.26565/2227-6521-2026-56-01> [in Ukrainian]

Для цитування: Стародубцева Л. В., Петренко Д. В. Травмована війною медіапам'ять як відкритий архів. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. 2026. Випуск 56. 9-19. doi: <https://doi.org/10.26565/2227-6521-2026-56-01>

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Одним із ключових вимірів травмованої медіапам'яті є напруга між індивідуальною та колективною пам'яттю, яку класично окреслив Моріс Альбвакс, наголошуючи на соціальних рамках пам'ятування. У цифрову епоху ці рамки радикально трансформуються: медіа дають

голос одиничному досвіду війни, виводячи його за межі локальної спільноти, але водночас прискорюють процеси його інкорпорації в ширші колективні наративи. У термінах Яна Ассмана, індивідуальні свідчення війни перебувають у постійному переході між комунікативною пам'яттю – безпосередньою, тілесною, афективною – та культурною пам'яттю, яка прагне стабілізації, символізації й канонізації. Саме в цьому переході «травмована медіапам'ять» і стає полем битви – між збереженням одиницності досвіду і його перетворенням на репрезентативний образ.

У процесах «аутсорсингу» (делегування живих свідчень машинним архівам) пам'ять стає мандруючою, а межа між пам'яттю «в головах» і «пам'яттю в мережі» – прозорою, а це означає, що між ними відбувається перманентний взаємообмін. Невипадково один із улюблених термінів дослідниці медіапам'яті Астрід Ерл – «мандруюча пам'ять» (*travelling memory*: Astrid Erll, 2011b [15, р. 4]). Циркуляція між живими людськими спогадами і штучним простором медіатизованої пам'яті «ex machina» – одне із відкритих питань у галузі Digital Memory. «Як алгоритми змушують нас пам'ятати та забувати?», – запитує Микола Махортих (Mykola Makhortykh, 2021 [27]). «Коли спогади стають даними?», – формулює споріднене питання Рік Сміт (Rik Smit, 2025 [36]). Відриваючись від живих носіїв і свідків, пам'ять перетворюється на медіадані, комерціалізується та індустріалізується. Фактично медіапам'ять формується тими форматами, платформами і алгоритмами, що автоматизують вибір і медіарепазентацію. А це означає, що медіаплатформи стають активними агентами пам'яті, впливаючи на зберігання, відбір і відтворення спогадів. Це явище зазвичай прийнято називати «платформізацією» пам'яті (José van Dijck, 2007 [13]; Anna Reading, 2011 [35]; Rik Smit, Benjamin Jacobsen, & Taylor Annabell, 2024 [37] та ін.). В умовах російсько-української війни глобальною платформою фіксації суб'єктивної, політизованої та ідеологізованої війни і стає цифровий простір медіапам'яті, під якою в найбільш широкому сенсі можна розуміти «медіатизовану присутність відсутнього» в ситуації переживання гострої колективної травми. Ключовою проблемою наших роздумів є пошук відповіді на питання, якою мірою визначення специфіки взаємних кореляцій між концептами «медіа», «пам'ять» і «війна» як предмета соціокультурних рефлексій може слугувати аналітичною рамкою для концептуалізації феномена «травмованої війною медіапам'яті» як відкритого архіву свідчень в реаліях повномасштабної російської агресії проти України.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Соціокультурний феномен травмованої медіапам'яті, безумовно, має свою передісторію, для розуміння якої ми вважаємо за доцільне здійснити стислий екскурс до генези та еволюції змісту самого поняття «медіапам'ять». У сучасній гуманітаристиці існує певний розрив між дослідженнями в галузі медіа та пам'яті, на що звертає увагу у своїй праці «Медіа, пам'ять, метафора: згадування і конективний поворот» (*Media, Memory, Metaphor: Remembering and the Connective Turn*) професор кафедри штучного інтелекту, пам'яті та війни Школи соціальних і політичних наук Единбурзького університету Ендрю Госкінс (Andrew Hoskins, 2011 [20, р. 22]). Певною спробою подолати цей розрив і стало введення до наукового обігу поняття «медіапам'ять». Протягом кількох останніх десятиліть – від Яна Ассмана до Астрід Ерл – зближення понять медіа і пам'яті неодноразово стають предметом гуманітарних рефлексій, однак, як правило, ці поняття об'єднуються або через сполучник «і» (*media and memory*), або ієрархічно підпорядковуються одне одному (*media of memory*, *memory on media* – див., наприклад: Astrid Erll, 2011a [14]), або навіть пишуться через слеш (*media / memory* – див.: Andrew Hoskins, 2011 [20]) чи «обрастають» перехідними словесними конструкціями на кшталт «медіаопосередкована», «медіапов'язана» пам'ять (*media-connected memory*: Wolfgang Ernst, 2018 [18]). Однак попри те, що у більшості спроб їхнього поєднання і досі домінує введене голландською дослідницею цифрової культури Жозе ван Дейк поняття «медіатизована пам'ять» (José van Dijck, 2007 [13]), де медіа слухно підкоряються владі пам'яті, слугуючи лише її інструментом і одним із її семантичних маркерів, наразі ми маємо достатньо підстав стверджувати, що саме Ендрю Госкінса, який обґрунтував ідею симбіотичної контамінації двох сфер знань: медіазнавства і досліджень пам'яті (*Media Studies і Memory Studies*), можна вважати головним «концептмейстером» досліджень медіапам'яті.

Іншу версію розуміння медіапам'яті розвиває німецька дослідниця культурної пам'яті, нараторології, теорії медіа та інтермедіальності, професорка Франкфуртського університету імені Гете Астрід Ерл у своїх дослідженнях медіальності пам'яті (Astrid Erll, 2008 [17], 2011a [14], 2025 [16] та ін.). Не випадково один із розділів фундаментальної монографії А. Ерл «Пам'ять в культурі» мала назву «Медіа і пам'ять» (Astrid Erll, 2011a [14, р. 113–143]). Згідно з нею, медіальність пам'яті слід розглядати як симбіоз двох протилежно спрямованих процесів: «екстерналізації» (коли особисті спогади набувають соціальної релевантності завдяки медіарепазентації та поширенню, перетворюючись на елемент культурної пам'яті) та «інтерналізації» (коли людина отримує доступ до соціально поширених знань та образів минулого через комунікацію та медіасприйняття). Інакше кажучи, для А. Ерл медіа не лише мають конститутивну релевантність для обох рівнів пам'яті: індивідуальної та колективної, – але й являють собою «інтерфейс», що з'єднує ці дві сфери. З часів М. Альббакса та А. Варбурга основним припущенням досліджень культурної пам'яті було те, що вона не є ні абстрагованою від індивіда сутністю, ні результатом біологічних механізмів, таких як спадковість. Саме тому, – стверджує Астрід Ерл, – ми повинні розуміти медіа «як своєрідний комутатор, що працює між

індивідуальним та колективним вимірами пам'яті» (Astrid Erll, 2011a [14, p. 113–114]). Розглядаючи медіа як інструмент конструювання пам'яті, а історію пам'яті – як історію медіа, пропонуючи детальну типологію «медіумів пам'яті» та аналізуючи їхні функції, А. Ерл окреслює ключові ідеї, концепції і теоретичні каркаси цієї галузі знань, яку вона іменує Media Memory Studies.

Майже синхронно з цими дослідницькими ідеями, розчиненими у повітрі початку XXI століття, поняття «медіапам'ять» (media memory) як науковий концепт в англomовному теоретичному дискурсі уперше було ретельно обґрунтовано у 2011 році у колективній монографії ізраїльських, американських і британських дослідників «Про медіапам'ять: колективна пам'ять в епоху нових медіа» (*On Media Memory: Collective Memory in a New Media Age*) за редакцією трьох ізраїльських вчених: професора у галузі журналізму і політичних комунікацій, декана факультету комунікації Бар-Іланського університету Мотті (Мордехая) Нейгера, професора кафедри комунікацій Університету Хайфи Орена Маєрса і професора Школи комунікацій Академічного коледжу Нетанії Ейяла Зандберга (Motti Neiger, Oren Meyers, Eyal Zandberg, 2011 [32]). Автори цієї монографії запропонували всебічний розгляд феномена медіапам'яті, висувуючи медіа та медіацію на передній план досліджень колективної пам'яті. У цьому дослідженні медіапам'ять проаналізовано у широких міждисциплінарних і кроскультурних рамках через різноманітність медіатехнологій (телебачення, радіо, кіно та нові медіа), жанрів (новини, художня література, документальні фільми) і контекстів (США, Велика Британія, Іспанія, Нігерія, Німеччина та Близький Схід). У фокусі дослідницької уваги – низка способів осмислення того, як медіапам'ять конструюється, пов'язується, створюється, викликається, передається, вислизає, втілюється та відтворюється в соціальному, культурному, індивідуальному та колективному планах. Одним із головних висновків за результатами введення поняття медіапам'яті стало розуміння того, що медіа не просто передають пам'ять, а «формують її», не просто репрезентують минуле, але змінюють його зміст і форму.

В іншому фундаментальному дослідженні – «Передача благоговіння: медіапам'ять та вшанування пам'яті жертв Голокосту» (*Communicating Awe: Media Memory and Holocaust Commemoration*) – авторами виступили колишні редактори вищезгаданої збірки есеїв «Про медіапам'ять» Орен Маєрс, Мотті (Мордехай) Нейгер і Ейял Зандберг (Oren Meyers, Motti Neiger, Eyal Zandberg, 2014 [30]), і тут вже думки про медіапам'ять кристалізуються в цілісну концепцію пам'ятування *acting out*. «Як суспільство може передати колективну травму?» – запитують автори. У монографії ретельно проаналізовано, як такі змінні, як засоби масової інформації, структура власності, жанр та цільова аудиторія формують колективну пам'ять про травматичні спогади. Автори стверджують, що поєднання цих факторів, закріплених як на політичній арені, так і в сфері медіапрактик та конвенцій, призводить до того, що медіа працюють з пам'яттю жертв Голокосту, «відтворюючи» (*acting out*) колективну травму. Звернемо увагу, що медіапам'ять, за думкою авторів, спрямована не на імерсивне занурення в знов-переживання трагедії, не на «зцілення» та «звільнення» від досвіду колективної травми, не на її «витіснення» або суспільну анестезію, а на те, що автори іменують «відтворенням» травмуючого досвіду у формі *acting out*. Дієслово «to act out» у цьому контексті є дуже важливим: медіапам'ять «відіграє» колективну травму (у такому розумінні пам'ять покликана через медіа «інсценувати» пережитий досвід у психоаналітичному сенсі повторюваної, неосмисленої дії), «відтворює» травмуючий досвід не на рівні «опрацювання минулого» (Теодор Адорно, 2018 [1]), а на рівні її «репродукування» у формі несвідомого повторення. Цікавий поворот у дослідженнях медіапам'яті відкриває дослідник школи комунікацій Бар-Іланського університету Хаїм Ной: аналізуючи дискурси пам'яті музейної аудиторії, він концептуалізує їх як «динамічні ремедіації», що розривають з інституційними медіаформатами (такими як літописи / записи / журнали), стверджуючи право на «голос та суб'єктивність аудиторії» (Chaim Noy, 2018 [33, p. 19]). Приєднуючись до плідної лінії критичних досліджень колективного пам'ятування і музеїв як «місць пам'яті», дослідник аналізує політичні відносини між музеями та пам'яттю як фон, на якому аналізується виробництво аудиторією «дискурсів пам'яті», і розглядає колективну пам'ять не як пасивний носій інформації, а як сукупність публічних мнемонічних практик.

В світлі всього вищезазначеного **метою цієї статті** є концептуалізація феномену травмованої війною медіапам'яті як відкритого архіву свідчень в реаліях повномасштабної російської агресії проти України на основі визначення специфіки взаємних кореляцій між концептами «медіа», «пам'ять» і «війна» як предмету соціокультурних рефлексій.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У контексті соціокультурних рефлексій над феноменом медіапам'яті в умовах повномасштабної російської агресії проти України наведені у попередньому огляді концепції Ендрю Госкінса, Астрід Ерл, Орена Маєрса, Мотті Нейгера та інших дослідників медіапам'яті мають важливе значення. Їхнім продовженням на новому витку історичної спіралі розвитку стала серія праць сучасних українських дослідників у галузі студій пам'яті, що розглядається як медіатизований архів свідчень воєнного часу. Тут медіапам'ять не «відтворює» травмуючий досвід у режимі «*acting out*», а скоріше схоплює його «*in action*» – фіксує в процесі розгортання самої дії як відеокамера, що одночасно знімає і запам'ятовує рухомий об'єкт зйомки. З цієї точки зору суттєвим теоретичним доробком є робота С. Кот, А. Мозолєвської та О. Поліщук «Цифрові воєнні щоденники: Свідчення війни Росії проти України 2022 року», авторки якого пропонують погляд на воєнні

щоденники українців як нову форму свідчення війни, що стирає межу між особистим і колективним, трансформуючи індивідуальну травму і приватний досвід переживання війни в колективну медіапам'ять (Svitlana Kot, Alina Mozolevska, Olha Polishchuk, 2024 [25]). Концептуально близькою за цією дослідницькою перспективою є аналітична розвідка О. Гудошник, О. Крупського і Н. Стирник, присвячена медіатизації колективних свідчень під час російсько-української війни у період 2022–2023 років (Oksana Hudoshnyk, Oleksandr Krupskyi, Nataliia Styrnik, 2025 [21]). Автори окреслюють головні напрями сучасної теорії медіатизації війни, аналізуючи соціальні мережі, цифрові платформи, онлайн-музеї, YouTube-канали та месенджери як інструменти для збору, розповсюдження та архівування особистих історій та свідчень війни, що формують «потужний медіаконтент воєнної пам'яті» (the powerful media content of war memory). Результатами цього аналізу стала детальна систематизація практик документування свідчень¹ і виокремлення трьох тематичних напрямів збору колективних свідчень (документування воєнних злочинів на державних офіційних платформах, веб-сайтах громадських організацій та онлайн-музеї; медіасвідчення та медіаархіви; ремедіація як варіант тривалої комунікації, комеморація, можливий засіб дестигматизації травматичного змісту). Це дослідження показує, яким чином воєнні свідчення трансформуються, перетворюючись з фактів на медіапродукти, підпорядковані медіаформатам, медіаплатформам, алгоритмам формування колективного дискурсу війни. Розвиваючи концепцію цього дослідження, підкреслимо, що українські медіа отримують можливість не лише передавати пам'ять колективних свідчень про війну, але й структурувати і формувати її.

З точки зору генези ідеї «травмованої війною медіапам'яті» на окрему увагу заслуговують теоретичні розвідки, спеціально присвячені питанням, що були порушені, але не стали предметом системного аналізу і залишилися поза межами ґрунтовної розробки у присвячених «воюючій пам'яті» ґрунтовних дослідженнях В. Хархун і О. Морозова (Valentyna Kharkhun, 2025 [24]; Олег Морозов, 2024 [6]), а саме – формуванню наративних стратегій пам'яті про російсько-українську війну як основи медіатизованих практик комеморації. У цьому контексті вагомому аналітичну значущість має дослідження О. Романенко «Війна і пам'ять: трансформація наративних меморіальних практик» (Олена Романенко, 2024 [9]), в якому мистецькі та літературні цифрові практики війни проаналізовано як форму культурної пам'яті. Авторка показує, що спогад про російсько-українську війну формується в дискурсі не тільки традиційних меморіальних практик вшанування (таких як хвилина пам'яті, публікація спогадів тощо), але й іммерсивних цифрових меморіальних практик, що дають можливість поєднати особистий та колективний досвід переживання війни через сприяння консолідації українців довкола спогаду та формування солідарності у сприйнятті й тлумаченні травматичного досвіду. Теоретично плідною розробкою з цієї теми є також праця «Медіасторітелінг і пам'ять війни: наративні стратегії комеморації» (Тетяна Ковальова, Юрій Зубахін, Сергій Ковальов, 2025 [4]). На думку її авторів, тоді як наратив медіапам'яті про російсько-українську війну для однієї частини аудиторії може виступати лише емоційним тригером, для іншої ж такий наратив слугуватиме інструментом збереження пам'яті про події, місця, людей і саму історичну реальність – так воєнний сторітелінг в українському медіаланшафті перетворюється на інструмент формування наративів пам'яті і практик комеморації (див. також: Тетяна Ковальова, Анна Оропай, 2025 [5]). Для розуміння вищезазначених підходів до формування наративних стратегій конструювання «травмованої війною медіапам'яті» принципове значення має дослідження С. Зайцевої, О. Добродум, М. Єніна і Н. Ісазаде «Цифрові військові наративи та медіапрактики в українському медіапросторі» (Stanislava Zaitseva, Olga Dobrodum, Maksym Yenin, Namig Isazade, 2025 [41]). Аналізуючи цифрові воєнні наративи як стійкі міфологізовані та ритуалізовані структури пам'яті, що повторюються й закріплюються в медіа, автори описують специфіку «переписування» історії війни у цифрових форматах, де конструктивні легенди співіснують з брехнею: так алгоритми медіаплатформ, прискорюючи генезу і глобальну циркуляцію цифрових наративів і міфів війни, перетворюють їх на шаблони колективної пам'яті.

Існують й інші тематичні напрями розробки проблеми медіапам'яті в реаліях російсько-української війни як теоретичного, так і практичного спрямування, що вносять різнобарвність відтінків і полісемантичність у розуміння «травмованої медіапам'яті». У цьому контексті слід згадати дослідження російсько-української війни і політик пам'яті в міжнародних відносинах як чинників формування стратегій глобальної транснаціональної пам'яті (Mykhailo Omelchenko, 2024 [34]); Thomas Fetzer, Ivan Nikolovski, 2025 [19] та ін.); численні розвідки щодо «платформізації» медіапам'яті та інформаційних війн у соціальних медіа як дискурсивного простору пам'ятування, де контроль над пам'яттю стає інструментом пропаганди, ресурсом впливу і формою інформаційної зброї (Kyrylo Mieliekiestsev, 2023 [31]; Mykola Makhortykh, Aytalina Kulichkina, Kateryna Maikovska, 2025 [28]; Nadia Zasanska and Nadiya Ivanenko, 2025 [42] та ін.); аналіз впливу колективної пам'яті на соціальне відчуття тривоги (Nutsa Batiashvili, Meymune Nur Topçu, James V. Wertsch [12]); дослідження методів документації воєнних злочинів і трансформаційної пам'яті в контексті перехідного правосуддя (Vyshnevskiy V., Shevchuk S., Komorin V., et al., 2023 [40]; Стародубцева Л.В.,

¹ Масова публікація історій, відео- та фотоматеріалів на окремих ресурсах і в соціальних мережах; створення платформ із можливостями цифрового архівування, обробки, каталогізації та зберігання; креативне переосмислення життєвих історій жертв і свідків із використанням різних медіа, образотворчого мистецтва, графіки, документалістики та кінематографії.

Петренко Д.В., 2026 [10] та ін.); дослідницький проєкт Центру прав людини ZMINA, спрямований на формування національної політики вшанування пам'яті російсько-української війни – Зелену та Білу книги з меморіалізації (ZMINA, 2025 [11]); праці, присвячені роботі з травмою, зокрема в межах діяльності «Лабораторії пам'яті» (*MemoryLab*) з її проєктом «Пам'ять – минуле – мистецтво», спрямованим на пропрацювання минулого через мистецькі практики [3]; академічний інституційний міждисциплінарний проєкт із дослідження пам'яті війни *Prisma Ukraïna: War, Migration, Memory*, спрямований на аналіз пам'яті війни у зв'язку з міграцією, в русі між країнами, медіа і мовами, за трьома перспективними напрямками: «Пам'ять *pro* війну, пам'ять *pid* час війни і пам'ять *як* війна» [38] та ін.

Підсумовуючи розгляд генеалогічного дерева виникнення і розвитку ідеї травмованої медіапам'яті в реаліях повномасштабної російсько-української війни, зазначимо, що теоретико-методологічним фундаментом соціокультурних досліджень феномену, який ми умовно позначаємо концептом «травмованої війною медіапам'яті», можуть слугувати розробки в інтердисциплінарній сфері знань на перетині медіастудій (*Media Studies*), досліджень пам'яті (*Memory Studies*) і соціології війни та збройних конфліктів (*War Studies*). Ця епістемологічна територія розташована всередині загального поля досліджень цифрового суспільства, в якому, відповідно, виокремлюються три тематично пов'язані з цією проблематикою теоретичні гілки: дослідження цифрової травми (*Digital Trauma Studies*), цифрової пам'яті (*Digital Memory Studies*) і цифрової війни, що є складовою цифрової історії (*Digital History Studies*) (див. рис. 1).

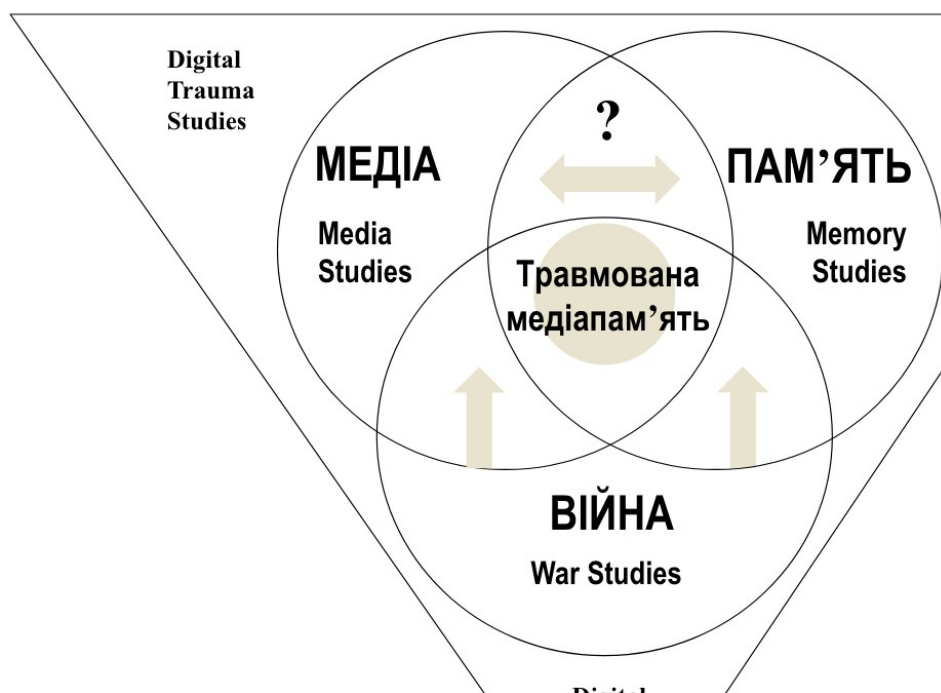

Рисунок 1. Теоретико-методологічний інструментарій соціокультурних досліджень травмованої медіапам'яті
Джерело: власна розробка авторів

Picture 1. Theoretical and methodological tools for sociocultural research on traumatized media memory.
Source: authors' own development

Розгляд історії ідеї «травмованої медіапам'яті» ставить перед нами питання про відмежування самого цього поняття від таких близьких йому і за сенсом, і фонетично, категорій як «протезна пам'ять», «крах пам'яті» і «медіатравмування», що є поширеними в сучасних гуманітарних дослідженнях. Спокуса ототожнити ці поняття є щонайменше семантично небезпечною: вони належать до єдиного синонімічного ряду, але розбіжність значень між ними є більш ніж суттєвою.

По-перше, проблематичною є спроба поставити знак рівності між «травмованою медіапам'яттю» і тим, що дослідники слідом за американською культурологінею Елісон Ландсберг називають «протезною пам'яттю» (*Prosthetic Memory*). В однойменній монографії Е. Ландсберг йдеться не про відновлення втраченої пам'яті про пережиту подію, а про штучну пам'ять, набуту через медіа, – таку, що «приєднується» до суб'єкта як додатковий досвід (Alison Landsberg, 2004 [26]). Як зауважує дослідниця, завдяки емпатії та вмінню не тільки співчувати медіаперсонажам, але й ідентифікувати себе з ними, людина набуває здатність мати спогади про події, яких вона не пережила. Якщо така «протезна пам'ять» є різновидом ігор «псевдоремінісценцій», мнемонічних підмін і ментальної хвороби «криптомнезії», себто, по суті, є спробою «інтерналізації» колективної пам'яті, її «присвоєння» через розширення здібності людини пам'ятати за допомогою своєрідних цифрових «медіапротезів» і включення її медіафрагментів до індивідуальної пам'яті

суб'єкта, то травмована медіапам'ять є результатом синергійної взаємодетермінації цього процесу з тим, що є протилежно спрямованим до нього, а саме – «екстерналізації» різних типів суб'єктивного досвіду, що перетворюються на розсип фрагментів колективної пам'яті. Травмована медіапам'ять є «подвійним протезом» – двобоєм між індивідуальною та колективною пам'яттю, коли вони переходять одне в одне.

По-друге, на відміну від категорії «крах пам'яті», якою український історик Г. Касьянов іменує сумний результат процесів знущання над історією (abuse of history) у посткомуністичну добу, коли різні соціальні, політичні та культурні групи використовували українське минуле та зловживали ним (misused the past, див.: Georgiy Kasianov, 2022 [23]), поняття «травмована медіапам'ять» апелює не до загрози втратити «живу», правдиву історію, а навпаки – до ризику сконструювати таку «штучну», технологічно опосередковану множинність мережевих історій, що у майбутньому може призвести до «інформаційної втоми», надлишку пригадувань про травмуючий досвід війни. Така тенденція існує вже наразі: можна згадати аналітичне дослідження «інформаційної втоми» в українському суспільстві та її впливу на сприйняття пам'яті війни, що дає достатньо підстав для застереження: надлишок пам'яті може призводити до її витіснення (News Fatigue Research, 2025 [22]). Незважаючи на існування потужних інструментів і технологій цифрових комунікацій та архівних баз даних (або саме завдяки ним), моментальність і зв'язність медіатизованого світу, який знаходиться одночасно і повсюдно, тут і тепер, буквально під рукою, парадоксально створює гравітаційне тяжіння медіапам'яті, яке слідом за П. Вірильо можна назвати «залишковим надлишком» (*residual abundance*: Paul Virilio, 2008 [39, p. 24]). Витіснення як шлях ескапізму, захисний механізм психіки, втеча від травмуючої події і легкий спосіб подолання безкінечного, «нестерпного» болю є виправдовуванням забуття. І крах пам'яті, і травмована медіапам'ять є епіфеноменами страху зникнення, провалля в темну прірву амнезії, але це історичне забуття розуміється по-різному. Якщо крах пам'яті є пасеїстичним вгляданням в історичне минуле, то травмована медіапам'ять відкрита, спрямована в майбутнє, розрахована на «відтерміновану справедливість» після завершення війни.

По-третє, поняття «травмована медіапам'ять» слід відрізнити і від категорії «медіатравмування», що часто вживається у психотерапії воєнного часу і означає процеси виникнення і переживання психічної травми під інтенсивним впливом медіаконтенту. Медіатравми та її різновиди – «цифрові травми» активно вивчаються в сучасних Digital Trauma Studies як форми передачі індивідуального травматичного досвіду засобами мережевих комунікацій, завдяки чому відбувається поширення і плюралізація дискурсу травми (Anna Menyhért, Mykola Makhortykh, 2017 [29]). Зрозуміло, що для людини, яка безпосередньо зазнала травматичної події, медіаповідомлення, в якому міститься шокуєчий воєнний злочин чи образ жертви, може містити тригер – ознаку, що викликає «каскад неконтрольованих спогадів» про пережиту подію. Однак, як це не дивно, і на людину, яка знаходиться далеко від зони бойових дій, яка не зазнала воєнних травм, однак яка здатна до співчуття або ототожнення з медіагероем, таке медіаповідомлення може мати також не менш деструктивний вплив. Медіа, що сприяють дисемінації так званих «травми свідка» та «травми того, хто вижив», посилюють вплив війни на психіку суспільства, як підкреслює медіааналітик, експерт Центру зовнішньополітичних досліджень *Opad* Назар Приходько у дослідженні «Травми війни та культурні ідентичності: візуальні медіа в українському контексті» (Назар Приходько, 2024 [8]). Втім, цей вплив не завжди є негативним і не обов'язково веде до стресів і фрустрацій. Так, за думкою української психологині Любові Найдьонової, очільниці колективу вчених Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, що вивчає медіатравматизацію, ретравматизацію та повторне (медіа)переживання воєнних жахів, вплив медіатравмування на свідомість може мати як негативний, так і зцілювальний ефект: медіа можуть не лише травмувати, але й сприяти психологічному відновленню, мобілізувати і об'єднувати, перетворюватися на форму соціальної підтримки (Любов Найдьонова, 2023 [7, с. 34–36]; див. також: Марина Баранівська, Юлія Поліковська, 2025 [2]). Ці ідеї є важливими для розуміння колективної медіапам'яті про війну, що одночасно є і травмованою, і травмуючою, може мати як деструктивний, так і конструктивний характер.

У принципових розбіжностях між цими та іншими подібними їм семантично близькими категоріями кристалізується розуміння «травмованої медіапам'яті» як подвійного процесу: з одного боку, медіатизації уламків безлічі персональних мікроісторій воєнного часу – «екстерналізації» різних типів суб'єктивного досвіду, що перетворюються на розсип уламків калейдоскопу колективної цифрової пам'яті, а з іншого – «інтерналізації» колективної пам'яті в індивідуальній свідомості через повторні переживання і медіатравматизацію. З цієї точки зору травмовану медіапам'ять російсько-української війни можна назвати одночасно і пораненою, і мобілізованою. Метафора пораненої медіапам'яті війни дозволяє осмислити пам'ять не як завершений продукт, а як процес, що несе на собі сліди травми. Ці «цифрові рани пам'яті» не зникають після завершення бойових дій; вони формують довготривалий афективний ландшафт суспільства.

Водночас не треба забувати, що медіапам'ять в українському контексті є мобілізованою. Вона використовується для консолідації, міжнародної адвокації, документування злочинів. Тут пам'ять постає не лише як спогад, але й як інструмент дії, що пов'язує минуле з вимогою справедливості. Найбільш гостро в медіапам'яті проявляється суперечність між прагненням до справедливості та готовністю до примирення. Задokumentовані свідчення війни можуть стати підставою для судових процесів, але можуть бути й

нейтралізовані через політичні компроміси або втому суспільства. У цьому сенсі медіапам'ять функціонує як архів болю і доказу. Вона не гарантує справедливості, але створює умову її можливості. Саме тут проявляється феномен відтермінованої справедливості, коли пам'ять зберігає потенціал майбутнього вироку навіть за відсутності негайної юридичної реакції.

Травмована війною медіапам'ять постає як незавершений, відкритий архів документації, як поле битви між свідченням і мовчанням, що конструює межі видимості травматичного минулого. Кожне фото, відео чи пост є актом фіксації, але водночас є фрагментом, який не здатен вичерпати досвід насильства. Тут виникає напруга між необхідністю свідчити і ризиком вторинної травматизації. Мовчання у цьому контексті не завжди є формою заперечення. Воно може бути знаком межі репрезентації, жестом етичного опору надмірній візуалізації болю. Таким чином, травмована медіапам'ять включає конфлікт між вимогою показувати воєнні події і правом їх не показувати, конфлікт між видимістю і гідністю жертви. Нарешті, «травмована медіапам'ять» включає напругу між раною і зціленням. Цифрові медіа можуть як консервувати травму, так і сприяти її трансформації через ритуали комеморації, спільне проговорення, символічне визнання втрат. Тут відкривається перспектива трансформаційної пам'яті, в якій медіапам'ятування перестає бути лише полем конфлікту і стає простором відповідальності. Однак це зцілення ще не є завершенням війни; радше йдеться про переосмислення травми без її стирання. Така травмована медіапам'ять більше не є пасивним сховищем слідів минулого – вона стає активним полем битви, де перетинаються і конфліктують різні режими бачення, мовлення і навіть мовчання. Цей конфлікт не вичерпується протистоянням воюючих сторін і їхніх пропагандистських наративів. Травмована медіапам'ять війни функціонує як простір напруги між тим, що ми пам'ятаємо і що намагаємося забути, між свідченням і травмою, між вироком і амністією, між раною і можливістю зцілення. В умовах цифрової медіареальності ці напруги загострюються: масове продукування зображень жертв насильства і катастрофічних образів, їхня миттєва циркуляція та водночас швидка втрата контексту формують своєрідну травматичну екологію медіапам'яті, в якій спогади нескінченно «мігрують» між різними суб'єктами і групами колективного пам'ятування, а збереження і стирання слідів відбуваються одночасно.

Є підстави сподіватися, що саме травмована медіапам'ять російсько-української війни відіграватиме вирішальну роль у процесах перехідного правосуддя (transitional justice) та трансформаційної пам'яті (transformative memory) після війни. Поки що травмована медіапам'ять існує в режимі «очікування» як підготовка до реалізації відтермінованої справедливості, слугуючи фундаментом як для майбутніх процесів меморіального відтворення колективної травми в режимі *acting out*, так і для ментально-психологічних, когнітивних процедур «опрацювання минулого» в роботі з травмою. Однак саме «травмована війною медіапам'ять» і є тим концептуальним ґрунтом, на якому будуватимуться після завершення війни політики пам'яті, здійснюватимуться локальні та глобальні комеморативні практики формування архівів свідчень, музеєфікації і меморіалізації. І це дарує надію на вихід з в'язниці «меланхолійного заточення у пам'яті» до простору свободи, відновлення справедливості і неповернення до трагедій минулого.

Висновки і перспективи подальших розвідок в обраному напрямі. В епоху діджитал, коли «миттєве пам'ятування» формується не після завершення подій, а безпосередньо під час них, через медіаплатформи та цифрові свідчення, травмована медіапам'ять про російсько-українську війну стає полем напруги між індивідуальним досвідом і колективними наративами, між етикою документації травматичного досвіду і політикою колективної мобілізації.

Ключові результати проведеного нами дослідження в цій царині полягають у такому:

- обґрунтовано теоретико-методологічний інструментарій аналізу соціокультурного феномену травмованої медіапам'яті: надано дефініцію поняття «травмована війною медіапам'ять», прослідковано генезу і розвиток ідей медіапам'яті, запропоновано концептуальну модель її інтерпретації в межах соціокультурного підходу як інтердисциплінарної сфери знань на перетині медіастудій, досліджень пам'яті, соціології війни та збройних конфліктів у контексті цифрового суспільства;

- показано, що медіапам'ять в умовах війни є не лише простором конфлікту між конкуруючими історичними наративами, але й полем битви між фундаментальними етичними полюсами усвідомлення воєнних подій в соціальній свідомості (між архівацією і амнезією, пам'яттю та забуттям, індивідуальною та колективною пам'яттю); проаналізовано особливості функціонування медіапам'яті війни як незавершеного «пораненого свідчення», що одночасно фіксує насильство і несе в собі травму, формує архів болю і доказу, і в той же час виконує функції суспільної консолідації та мобілізації;

- описано специфіку травмованої медіапам'яті як відкритого мережевого медіаархіву цифрових свідчень повномасштабної російської агресії проти України, характерними ознаками якого є миттєвість, фрагментованість, відкритість, нелінійність, гіпертекстуальність, фрактальність, персоналізованість; виявлено відмінність поняття «травмована медіапам'ять» від синонімічних категорій (зокрема «протезована пам'ять», «крах пам'яті» та «медіатравмування»); окреслено роль травмованої медіапам'яті у післявоєнному відновленні історичної справедливості.

За межами нашого аналізу залишається ціла низка питань, пов'язаних із меморативною етикою відповідальності, шляхами медіатизації пам'яті і контролю над нею з боку влади, верифікацією цифрового свідчення та його вразливості до маніпуляції, медіаархівуванням травми та його політичних наслідків,

перетворенням пам'яті цифровими платформами на інструмент інформаційної війни, роллю медіапам'яті війни у формуванні колективної ідентичності та конструюванні образу майбутнього, еволюційними змінами у медіапам'яті та компаративним аналізом різних її типів, варіативністю та диверсифікованістю медіапам'яті війни, метаморфозами медіапам'яті при переході від воєнного стану до мирного часу, історичною амнезією і криптомнезією, анонімними «мандруючими» спогадами і фейковими ремінісценціями у просторі медіапам'яті в еру генеративного штучного інтелекту і нейромереж (останні ставлять під сумнів саме поняття пам'яті, оскільки спогади, викликані ШІ, генеруються, а не відновлюються), а також низки інших проблем, що потребують подальших досліджень. Всі ці теми є не тільки обмеженнями проведеного нами дослідження, але й подальшими перспективними напрямками.

В цілому розгляд травмованої медіапам'яті як поля битви в трикутнику напруги між медіа, пам'яттю і війною дозволяє вийти за межі редукованого розуміння війни як суто військового або інформаційного конфлікту. В українському контексті медіапам'ять постає пораним, фрагментованим, але водночас солідарізуючим трансформативним свідченням, у якому перетинаються етика, політика і право. Це поле битви не зникне з завершенням активних бойових дій. Навпаки, як свідчить історія, саме в післявоєнний період відбувається загострення боротьби між пам'яттю і забуттям, між вимогою справедливості і спокусою амністії. Усвідомлення травмованої медіапам'яті як складного, динамічного, конфліктного простору є необхідною умовою для формування відповідальної політики пам'яті та справедливості. Таким чином, травмована війною медіапам'ять – це не лише архів минулого, але й поле битви за майбутнє.

Список використаної літератури:

1. Адорно Т. Що означає опрацювання минулого? / пер. із нім.: Віталій Брижнік. *Філософія освіти. Philosophy of Education*. 2018. № 1 (22). С. 6–24. DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2018-22-1-6-24>
2. Баранівська М., Поліковська Ю. Медіатравма, освітні втрати, ШІ. *Media sapiens*. 2025. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/37177/2025-01-10-mediatravma-osvitni-vtraty-shi-chomu-mediagramotnist-maie-buty-bazovoyu-navychkoyu/> (дата звернення: 05.01.2026).
3. Калита Н. Минуле / Майбутнє / Мистецтво про моделі пам'яті, глосарій роботи з минулим та непропрацьовані травми. *Your Art*. 2021. URL: <https://supportyourart.com/conversations/mynule-majbutnye-mystecztvo/> (дата звернення: 05.01.2026).
4. Ковальова Т., Зубахін Ю., Ковальов С. Медіаторієлінг і пам'ять війни: наративні стратегії комеморації. *Образ*. 2025. Вип. 2 (48). С. 13–20. DOI: [https://doi.org/10.21272/Obraz.2025.2\(48\)-13-20](https://doi.org/10.21272/Obraz.2025.2(48)-13-20)
5. Ковальова Т., Оропай А. Комеморація російсько-української війни у відеорекламі. *Інтегровані комунікації*. 2025. № 1(19). С. 206–211. DOI: <https://doi.org/10.28925/2524-2652.2025.126>
6. Морозов О. Між самовіктимізацією і спільною пам'яттю: війна Росії проти України в російських незалежних медіа / пер. англ. Юрія Шаповала. *Політичні дослідження*. 2024. № 2 (8). С. 94–110. DOI: <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2024-2-5>
7. Найдьонова Л. А. Медіатравма і посттравмівні стреси: система гіпотез і результати дослідження. *Медіаторчість в часи війни: протистояння медіатравм: матеріали V Всеукраїнської наукової інтернет-конференції, 19 червня – 23 серпня 2023 року* / за наук. ред. Л. А. Найдьонової, О. Л. Вознесенської. Київ: ІСПП НАПН України, 2023. С. 33–40. DOI: <http://doi.org/10.59416/QZGG1091>.
8. Приходько Н. Травми війни та культурні ідентичності: візуальні медіа в українському контексті. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія*. 2024. № 28. С. 109–118. DOI: <https://doi.org/10.34079/2226-2830-2024-14-28-109-118>
9. Романенко О. Війна і пам'ять: трансформація наративних меморіальних практик. *Філологічні науки: збірник наукових праць. Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. 2024. № 24. С. 114–122. DOI: <https://doi.org/10.28925/2412-2475.2024.24.12>
10. Стародубцева Л. В., Петренко Д. В. (Не)справедливість пам'яті, або (без)пам'ятство справедливості: перехідне правосуддя і трансформаційна пам'ять в реаліях повномасштабної російсько-української війни. *Вісник гуманітарних наук*. 2026. № 15. С. 1–38. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18485188>
11. Те, що зберігається в пам'яті, стає відповіддю суспільства на несправедливість: ZMINA презентувала дослідження з меморіалізації війни. *Zmina*. 2025. URL: <https://surl.lu/lxrdr> (дата звернення: 05.01.2026).
12. Batiashvili N., Topçu M. N., Wertsch J. V. Memory and anxiety: A sociocultural approach: Introduction to the Special Collection. *Memory, Mind & Media*. 2025. Vol. 4. Issue e9, P. 1–12. DOI: <https://doi.org/10.1017/mem.2025.10004>.
13. Dijck J., van. *Mediated Memories in the Digital Age*. Redwood City, CA: Stanford University Press, 2007. 256 p.
14. Erll A. Media and Memory // Erll A. *Memory in Culture* / transl. from Germany by Sara B. Young. New York, NY: Palgrave Macmillan, 2011. P. 113–143.
15. Erll A. Travelling Memory. *Parallax*. 2011. Vol. 17. P. 4–18. DOI: <https://doi.org/10.1080/13534645.2011.605570>
16. Erll A., Hirst W. (Eds). *Media and Memory: The Case of the Odyssey. Cognition, Culture, and Political Momentum: Breaking down the Silos in Collective Memory Research*. Oxford, UK: Oxford University Press, 2025. Chapter 18. P. 245–257. DOI: <https://doi.org/10.1093/os0/9780197788332.003.0019>
17. Erll A., Nünning A. *Cultural Memory Studies: An Introduction*. Berlin; New York: De Gruyter, 2008. P. 1–18.
18. Ernst W. Tempor(e)alities and archive-textures of media-connected memory. In: *Digital Memory Studies* / ed. by Andrew Hoskins. New York: Routledge, 2018. P. 143–155.
19. Fetzer T., Nikolovski I. The Russo-Ukrainian War and Memory Politics in International Relations. *Global Studies Quarterly*. 2025. Vol. 5. Issue 4. ksaf109. P. 1–11. DOI: <https://doi.org/10.1093/isagsq/ksaf109>
20. Hoskins A. Media, Memory, Metaphor: Remembering and the Connective Turn. *Parallax*. 2011. Vol. 17. Issue 4: Transcultural Memory. P. 19–31. DOI: <https://doi.org/10.1080/13534645.2011.605573>

21. Hudoshnyk O., Krupskiy O. P., Styrnik N. Mediatization of Collective Testimonies During the Russian-Ukrainian War 2022–2023. *Communication & Society*. 2025. Vol. 38. No. 1. P. 281–297. DOI: <https://doi.org/10.15581/003.38.1.021>
22. Information Fatigue as a Window of Opportunities: A Chance for Regional Media During the War and Beyond. *Media Development Foundation*. 2025. URL: https://news-fatigue-research.mediadevelopmentfoundation.org/en?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 05.03.2026).
23. Kasianov G. *Memory Crash: Politics of History in and around Ukraine, 1980s–2010s*. Budapest: Central European University Press, 2022. 424 p.
24. Kharkhun V. Warring Memory: Exhibiting the Russo-Ukrainian War in National Museums. *Nationalities Papers*. Published online by Cambridge University Press, 2025. P. 1–25. DOI: <https://doi.org/10.1017/nps.2025.10089>
25. Kot S., Mozolevska A., Polishchuk O. Digital war diaries: Witnessing the 2022 Russian War against Ukraine. *Memory, Mind & Media*. 2024. Vol. 3. P. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.1017/mem.2024.11>
26. Landsberg A. *Prosthetic Memory: The Transformation of American Remembrance in the Age of Mass Culture*. New York, NY: Columbia University Press, 2004. 240 p.
27. Makhortykh M. Memoriae ex machina: How algorithms make us remember and forget. *Georgetown Journal of International Affairs* (Johns Hopkins University Press). 2021. Vol. 22. No. 2. P. 180–185. DOI: <https://doi.org/10.1353/gia.2021.0027>
28. Makhortykh M., Kulichkina A., Maikovska K. Evolution of wartime discourse on Telegram: A comparative study of Ukrainian and Russian policymakers' communication before and after Russia's full-scale invasion of Ukraine. *Social and Information Networks*. 2025. arXiv:2510.11746 [cs.SI], P. 1–46. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2510.11746>
29. Menyhért A., Makhortykh M. From Individual Trauma to Frozen Currents: Conceptualising Digital Trauma Studies. *Digital Icons. Studies in Russian, Eurasian and Central European New Media*. 2017. No. 18. P. 1–8.
30. Meyers O., Neiger M., Zandberg E. *Communicating Awe: Media Memory and Holocaust Commemoration*. London: Palgrave Macmillan, 2014. 195 p. DOI: <https://doi.org/10.1057/9781137325242> (Palgrave Macmillan Memory Studies).
31. Mieliekiestev K. The post-truth discourse and the politics of memory in the contemporary media spaces. *SKHID (EAST)*. 2023. Vol. 4. Issue 1. P. 22–26.
32. Neiger M., Meyers O., Zandberg E. (Eds.). *On Media Memory: Collective Memory in a New Media Age*. London: Palgrave Macmillan, 2011. 316 p. (Palgrave Macmillan Memory Studies).
33. Noy C. Memory, media, and museum audience's discourse of remembering. *Critical Discourse Studies*. 2018. Vol. 15. Issue 1. P. 19–38. DOI: <https://doi.org/10.1080/17405904.2017.1392331>
34. Omelchenko M. Mediatized remembrance rituals in Ukrainian international communication during the Russo-Ukrainian war. *Актуальні питання масової комунікації*. 2024. № 36. С. 54–65. DOI: <https://doi.org/10.17721/CIMC.2024.36.54-65>
35. Reading A. Memory and Digital Media: Six Dynamics of the Global Memory Field. In: *On Media Memory* / ed. by Neiger M., Meyers O., Zandberg E. London: Palgrave Macmillan, 2011. P. 241–252.
36. Smit R. When Memories Become Data. In: *The Remaking of Memory in the Age of Internet and Social Media* / ed. by Qi Wang, Andrew Hoskins. Oxford, UK: Oxford University Press, 2025. P. 210–223.
37. Smit R., Jacobsen B., Annabell T. The multiplicities of platformed remembering. *Memory, Mind & Media*. 2024. Vol. 3. e3. P. 1–6. DOI: <https://doi.org/10.1017/mem.2024.3>
38. Prisma Ukraïna / Research Group: War, Migration, Memory. *Research Network Eastern Europe*. 2022. URL: <https://www.prisma-ukraine.de/en/projects/research-group-war-migration-memory> (дата звернення: 05.01.2026).
39. Virilio P. *Open Sky* / transl. from French by Julie Rose. New York, NY: Verso, 2007. 162 p. (Radical Thinkers).
40. Vyshnevskiy V., Shevchuk S., Komorin V., et al. The destruction of the Kakhovka dam and its consequences. *Water International*. 2023. Vol. 48. Issue 5. P. 631–647. DOI: <https://doi.org/10.1080/02508060.2023.2247679>
41. Zaitseva S., Dobrodim O., Yenin M., Isazade N. Digital War Narratives And Media Practices Within The Ukrainian Media Field. *Proceedings of Azerbaijan High Technical Educational Institutions Journal*. 2025. P. 1–12. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5315716 (дата звернення: 05.01.2026).
42. Zasanska N., Ivanenko N. *Digital Warfare: Media and Technologies in the Russo-Ukrainian War*. Bielefeld: Transcript Verlag, 2026. 366 p. (Edition Politik Book 176).

Статтю отримано 08.01.2026

Статтю рекомендовано до публікації 07.02.2026

Статтю прийнято до друку 25.05.2026

Статтю опубліковано 29.05.2026

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Конфлікт інтересів : автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів

WAR-TRAUMATIZED MEDIA MEMORY AS AN OPEN ARCHIVE

Starodubtseva Lidiya – Doctor of Science (Philosophy), Full Professor, Professor of Media Communications Department, Educational and Scientific Institute of Sociology and Media Communications, V. N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody square, Kharkiv, 61022, Ukraine, email: e-mail: l.starodubtseva@karazin.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8259-4775>

Petrenko Dmytry – Doctor of Science (Philosophy), Full Professor, Head of the Department of Theory of Culture and Philosophy of Science, Educational and Scientific Institute of Philosophy, Cultural Studies and Political Science, V. N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody square, Kharkiv, 61022, Ukraine, email: d.v.petrenko@karazin.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6771-2916>

The article is devoted to the conceptualization of the phenomenon of «war-traumatized media memory» as an open archive of testimonies in the context of Russia's full-scale aggression against Ukraine, based on identifying the specific nature of the interrelations between the concepts of «media», «memory» and «war» as an object of sociocultural reflection. The theoretical and methodological framework for investigating the socio-cultural phenomenon of «traumatized media memory» under the conditions of the Russian-Ukrainian war is substantiated. The study traces the genesis and development of media memory research. A conceptual model for studying «war-traumatized media memory» is proposed within the framework of a sociocultural approach, understood as an interdisciplinary field of knowledge at the intersection of Media Studies, Memory Studies, and the sociology of war and armed conflicts (War Studies) in the digital society context. It is demonstrated that media memory in wartime constitutes not only a space of conflict between competing historical narratives but also a battlefield between fundamental ethical poles of understanding war in social consciousness (between archiving and amnesia, memory and forgetting, individual and collective memory). The functioning of wartime media memory is analyzed as an unfinished «wounded testimony» that simultaneously documents violence and carries trauma, forming an archive of pain and evidence, and at the same time performs the functions of social consolidation and mobilization. The article further describes the specific features of «traumatized media memory» as an open networked media archive of digital testimonies of Russia's full-scale aggression against Ukraine. The distinction between «traumatized media memory» and related concepts, such as «prosthetic memory» «memory crash» and «media traumatization», is clarified. Prospective directions for further research on wartime media memory within the conceptual landscape of the socio-cultural approach are outlined, as is the role of «traumatized media memory» in postwar justice and processes of restorative accountability.

Keywords: amnesia, archive, ethics, forgetting, cultural trauma, media, past, narrative, Russian-Ukrainian war, spaces, digital space, testimony, regimes, war-traumatized media memory, digital memory, producing social.

References:

- Adorno, T. (2018). What does «working through the past» mean? (V. Bryzhnik, Trans.). *Philosophy of Education*, 22(1), 6–24. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2018-22-1-6-24> [in Ukrainian]
- Baranivska, M., & Polikovska, Y. (2025, January 10). Media trauma, educational losses, and AI: Why media literacy should be a basic skill. *Media Sapiens*. <https://ms.detector.media/trendi/post/37177/2025-01-10-mediatravma-osvitni-vtraty-shi-chomu-mediagramotnist-maie-but-y-bazovoyu-navychkoyu/> [in Ukrainian]
- Kalita, N. (2021). Past / Future / Art: On memory models, a glossary of working with the past, and unprocessed traumas. *Your Art*. <https://supportyourart.com/conversations/mynule-majbutnye-mystecztvo/> [in Ukrainian]
- Kovalova, T., Zubakhin, Y., & Kovalov, S. (2025). Media storytelling and the memory of war: Narrative strategies of commemoration. *Obraz*, 2 (48), 13–20. [https://doi.org/10.21272/Obraz.2025.2\(48\)-13-20](https://doi.org/10.21272/Obraz.2025.2(48)-13-20) [in Ukrainian]
- Kovalova, T., & Oropai, A. (2025). Commemoration of the Russian-Ukrainian war in video advertising. *Integrated Communications*, 1 (19), 206–211. <https://doi.org/10.28925/2524-2652.2025.126> [in Ukrainian]
- Morozov, O. (2024). Between self-victimization and shared memory: Russia's war against Ukraine in Russian independent media (Y. Shapoval, Trans.). *Political Researches*, 2 (8), 94–110. <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2024-2-5> [in Ukrainian]
- Naidonova, L.A. (2023). Media trauma and post-traumatic stress: A system of hypotheses and research results. In L. A. Naidonova & O. L. Voznesenska (Eds.), *Media creativity in times of war: Confronting media trauma* (pp. 33–40). ISPP NAPN Ukrainy. <http://doi.org/10.59416/QZGG109> [in Ukrainian]
- Prykhodko, N. (2024). War traumas and cultural identities: Visual media in the Ukrainian context. *Herald of Mariupol State University. Series: Philosophy, Culturology, Sociology*, 28, 109–118. <https://doi.org/10.34079/2226-2830-2024-14-28-109-118> [in Ukrainian]
- Romanenko, O. (2024). War and memory: Transformation of narrative memorial practices. *Philological Sciences: Collection of Scientific Papers. Literary Process: Methodology, Names, Trends*, 24, 114–122. <https://doi.org/10.28925/2412-2475.2024.24.12> [in Ukrainian]
- Starodubtseva, L.V., & Petrenko, D.V. (2026). (In)justice of memory, or (un)memory of justice: Transitional justice and transformational memory in the realities of the full-scale Russian-Ukrainian war. *Herald of Humanitarian Sciences*, 15, 1–38. <https://doi.org/10.5281/zenodo.18485188> [in Ukrainian].
- ZMINA Human Rights Center. (2025, September 30). What is preserved in memory becomes society's response to injustice: ZMINA presented a study on the memorialization of the war. <https://surl.lulxrdcr> [in Ukrainian]
- Batiashvili, N., Topçu, M. N., Wertsch, J. V. (2025) 'Memory and anxiety: A sociocultural approach: Introduction to the Special Collection', *Memory, Mind & Media*, 4 (e9), pp. 1–12. DOI: <https://doi.org/10.1017/mem.2025.10004>
- Dijck, J., van (2007). *Mediated Memories in the Digital Age*. Redwood City, CA: Stanford University Press (Cultural Memory in the Present)
- Erll, A. (2011a) 'Media and Memory' in Erll A. *Memory in Culture* (transl. from Germany by Sara B. Young). New York, NY: Palgrave Macmillan, pp. 113–143
- Erll, A. (2011b) 'Travelling Memory', *Parallax*, 17, pp. 4–18. DOI: <https://doi.org/10.1080/13534645.2011.605570>

16. Erll, A., Hirst, W. (eds). 'Media and Memory: The Case of the Odyssey', *Cognition, Culture, and Political Momentum: Breaking down the Silos in Collective Memory Research*. Oxford, UK: Oxford University Press, 2025. Chapter 18. pp. 245–257. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/9780197788332.003.0019>
17. Erll, A., Nünning, A. (2008) 'Cultural memory studies: An introduction', *Cultural Memory Studies: An Introduction*. Berlin; New York: De Gruyter, pp. 1–18.
18. Ernst, W. (2018) 'Tempor(e)alities and archive-textures of media-connected memory', in Hoskins A. (ed) *Digital Memory Studies*. New York: Routledge, pp. 143–155.
19. Fetzer T., Nikolovski I. (2025) 'The Russo-Ukrainian War and Memory Politics in International Relations', *Global Studies Quarterly*, 5(4), ksaf109, pp. 1–11. DOI: <https://doi.org/10.1093/isagqs/ksaf109>
20. Hoskins, A. (2011) 'Media, Memory, Metaphor: Remembering and the Connective Turn', *Parallax*, 17(4): Transcultural Memory, pp. 19–31. DOI: <https://doi.org/10.1080/13534645.2011.605573>
21. Hudoshnyk, O., Krupskiy, O. P., Stymik, N. (2025) 'Mediatization of Collective Testimonies During the Russian-Ukrainian War 2022–2023', *Communication & Society*, 38(1), pp. 281–297. DOI: <https://doi.org/10.15581/003.38.1.021>
22. Information Fatigue as a Window of Opportunities: A Chance for Regional Media During the War and Beyond (2025), in: *Media Development Foundation*. Available at: https://news-fatigue-research.mediadevelopmentfoundation.org/en?utm_source=chatgpt.com (Accessed: 5 January 2026)
23. Kasianov, G. (2022) *Memory Crash: Politics of History in and around Ukraine, 1980s–2010s*. Budapest: Central European University Press.
24. Kharkhun, V. (2025) 'Warring Memory: Exhibiting the Russo-Ukrainian War in National Museums', *Nationalities Papers* (Published online by Cambridge University Press), pp. 1–25. DOI: <https://doi.org/10.1017/nps.2025.10089>
25. Kot, S., Mozolevska, A., Polishchuk, O. (2024) 'Digital war diaries: Witnessing the 2022 Russian War against Ukraine', *Memory, Mind & Media*, 3, pp. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.1017/mem.2024.11>
26. Landsberg, A. (2004) *Prosthetic Memory: The Transformation of American Remembrance in the Age of Mass Culture*. New York, NY: Columbia University Press.
27. Makhortykh, M. (2021) *Memoriae ex machina: How algorithms make us remember and forget*. *Georgetown Journal of International Affairs* (Johns Hopkins University Press), 22(2), pp. 180–185. DOI: <https://doi.org/10.1353/gia.2021.0027>
28. Makhortykh, M., Kulichkina, A., Maikovska, K. (2025) 'Evolution of wartime discourse on Telegram: A comparative study of Ukrainian and Russian policymakers' communication before and after Russia's full-scale invasion of Ukraine', *Social and Information Networks*, arXiv:2510.11746 [cs.SI], pp. 1–46. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2510.11746>
29. Menyhért, A., Makhortykh, M. (2017) 'From Individual Trauma to Frozen Currents: Conceptualising Digital Trauma Studies', *Digital Icons. Studies in Russian, Eurasian and Central European New Media*, 18, pp. 1–8.
30. Meyers, O., Neiger, M., Zandberg, E. (2014) *Communicating Awe: Media Memory and Holocaust Commemoration*. London: Palgrave Macmillan. DOI: <https://doi.org/10.1057/9781137325242> (Palgrave Macmillan Memory Studies).
31. Mieliekiestsev, K. (2023) 'The post-truth discourse and the politics of memory in the contemporary media spaces', *SKHID (EAST)*, 4(1), pp. 22–26.
32. Neiger, M., Meyers, O., Zandberg, E. (eds.) (2011) *On Media Memory: Collective Memory in a New Media Age*. London: Palgrave Macmillan (Palgrave Macmillan Memory Studies).
33. Noy, C. (2018) 'Memory, media, and museum audience's discourse of remembering', *Critical Discourse Studies*, 15(1), pp. 19–38. DOI: <https://doi.org/10.1080/17405904.2017.1392331>
34. Omelchenko, M. (2024) 'Mediatized remembrance rituals in Ukrainian international communication during the Russo-Ukrainian war', *Actual Problems of Mass Communications*, 36, pp. 54–65. DOI: <https://doi.org/10.17721/CIMC.2024.36.54-65>
35. Reading, A. (2011) 'Memory and Digital Media: Six Dynamics of the Global Memory Field', in Neiger M., Meyers O., Zandberg E. (eds.) *On Media Memory*. London: Palgrave Macmillan, 2011. pp. 241–252.
36. Smit, R. (2025) 'When Memories Become Data', in Wang Q., Hoskins A. (eds.) *The Remaking of Memory in the Age of Internet and Social Media*. Oxford, UK: Oxford University Press, pp. 210–223.
37. Smit, R., Jacobsen, B., Annabell, T. (2024) 'The multiplicities of platformed remembering', *Memory, Mind & Media*, 3(e3), pp. 1–6. DOI: <https://doi.org/10.1017/mem.2024.3>
38. Prisma Ukraina / Research Group: War, Migration, Memory (2022), in: *Research Network Eastern Europe*. Available at: <https://www.prisma-ukraina.de/en/projects/research-group-war-migration-memory> (Accessed: 5 January 2026).
39. Virilio, P. (2007) *Open Sky* (transl. from French by Julie Rose). New York, NY: Verso (Radical Thinkers).
40. Vyshnevskiy, V., Shevchuk, S., Komorin, V., et al. (2023) 'The destruction of the Kakhovka dam and its consequences', *Water International*, 48(5), pp. 631–647. DOI: <https://doi.org/10.1080/02508060.2023.2247679>
41. Zaitseva, S., Dobrodum, O., Yenin, M., Isazade, N. (2025) 'Digital War Narratives and Media Practices Within The Ukrainian Media Field', *Proceedings of Azerbaijan High Technical Educational Institutions Journal*, pp. 1–12. Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5315716 (Accessed: 5 January 2026).
42. Zasanska, N., Ivanenko, N. (2026) *Digital Warfare: Media and Technologies in the Russo-Ukrainian War*. Bielefeld: Transcript Verlag (Edition Politik Book 176).

The article received 08.01.2026

The article is approved for publication 07.02.2026

The article is recommended for publication 25.05.2026

The article is published 29.05.2026

Authors Contribution : All authors have contributed equally to this work

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest